

УДК 342.92(477)

Валерій Головка,*аспірант кафедри адміністративного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРАВО НА УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ: НОТАТКИ ДО НАУКОВОЇ ДИСКУСІЇ

Статтю присвячено визначенню сутності та основних характеристик права на участь в управлінні державними справами як самостійного конституційного права громадян. Розкриття авторського бачення його особливостей здійснюється на підставі сучасного наукового підходу, пов'язаного з виділенням у змісті безпосередньої демократії її окремого виду – демократії участі, комплекс інструментів якої є визначальним для розуміння сутності і змісту права на участь в управлінні державними справами. Зважаючи на значення останніх, автор уточнює перелік таких інструментів та називає серед них консультації з громадськістю, громадські експертизи, громадські ради, утворені при органах виконавчої влади, громадські слухання, громадські обговорення та ін. Посилаючись на наявність суперечностей у науковій літературі з приводу розмежування як інструментів (форм) безпосередньої демократії між собою, так і, відповідно, права на участь в управлінні державними справами від решти конституційних прав у цій сфері, автор пропонує низку критеріїв, за якими таке відмежування можна реалізувати. Автор приділяє окрему увагу проблемам співвідношення права на участь в управлінні державними справами з низкою інших конституційних прав. У статті сформульовано авторські дефініції категорій «участь в управлінні державними справами» та «права громадян на участь в управлінні державними справами».

Ключові слова: участь в управлінні державними справами, право на участь в управлінні державними справами, безпосередня демократія, демократія участі.

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні значно активізувалися процеси безпосередньої реалізації влади Українським народом, що, безумовно, варто вітати, адже це є свідченням подальшої демократизації державної влади та суспільства у цілому. Проте подекуди названа тенденція має дещо хаотичний вигляд, що пов'язане насамперед з неналежним правовим регулюванням відповідних суспільних відносин, що, у свою чергу, викликає до життя нерозробленість на теоретичному рівні низки конституційних прав людини і громадянина, зокрема і права на участь в управлінні державними справами.

Аналіз досліджень і публікацій. З огляду на це, перед юридичною наукою постає важливе і принципове завдання, пов'язане з встановленням сутності, змісту та основних характеристик названого конституційного права, що, власне, і визначає мету даної статті. Принагідно зазначимо, що у цьому напрямі вже були проведені окремі наукові дослідження, проте їх авторам (А. В. Грабильнікову, І. В. Гриценку, І. І. Даховій, О. О. Чуб та інш.), на наш погляд, не вдалося сформулювати завершеної та цілісної концепції

права на участь в управлінні державними справами, що є додатковим свідченням актуальності даного наукового доробку.

Виклад основного матеріалу. Отже, рухаючись у напрямі сформульованої мети, одразу зазначимо, що ми перебуваємо на позиції, що право на участь в управлінні державними справами є самостійним правом, більш вузьким за змістом, ніж загальна правова можливість народу реалізовувати владу безпосередньо. В її основу покладено підхід визнання окремого виду демократії – демократії участі (чи учасницької демократії [1], демократії співучасті, партисипативної, партисипаторної демократії [2]), за якого дослідники відступають від звичного поділу народовладдя на безпосереднє та опосередковане (або посередницьке, чи представницьке).

Найбільш виразним прикладом такого підходу є позиція В. Л. Федоренка, який пропонує виокремлювати такі види демократії: 1) безпосередня, представлена насамперед референдумами і народною законодавчою ініціативою; 2) представницька, зміст якої полягає у формуванні та діяльності представницьких органів державної влади, міс-

цевого самоврядування та автономій (для України це Автономна Республіка Крим); 3) учасницька, що передбачає активну участь народу, територіальних громад (комун), інститутів громадянського суспільства в управлінні державними справами, здійсненні місцевого самоврядування шляхом проведення громадських експертиз, консультацій із громадськістю, створення громадських рад при органах державної виконавчої влади усіх рівнів тощо [1].

Поділяючи погляди В. Л. Федоренка щодо необхідності проведення такого відмежування загалом, маємо поставити під сумнів спосіб, у який він пропонує його здійснювати, виділяючи в якості окремих, самостійних видів безпосередню демократію та демократію участі. З одного боку, він виокремлює ці види, на наше переконання, за правовими наслідками, значенням та наявністю/відсутністю фактору співробітництва між громадськістю та органами публічної влади, з чим ми повністю погоджуємось з огляду на те, які інструменти реалізації влади науковець відносить до цих видів. З іншого – автор не надає вагомого значення їхній спільній рисі: обидва види демократії передбачають безпосередню участь громадян, тобто не через органи публічної влади.

Зважаючи на це, пропонуємо вести мову про виділення у межах безпосередньої демократії (внаслідок існування зазначеного об'єднуючого фактору) двох підвидів: прямої та учасницької. Такий крок, на нашу думку, більше відповідає правовим реаліям, оскільки він дозволяє враховувати як спільні, так і відмінні риси між різними проявами демократії. Хоча у контексті вивчення цього підходу відмітимо також і те, що як у науково-практичних джерелах [2; 3; 4], так і в нормативно-правових актах [5] свою підтримку знайшов термін «демократія участі», а не «учасницька демократія», тому надалі пропонуємо застосовувати саме перше з названих понять.

Ведучи мову про виокремлення демократії участі з-поміж решти видів демократії, маємо наголосити на головній ідеї досліджуваної концепції: демократія участі як правова категорія являє собою ті прояви безпосередньої демократії, які уособлюють участь в управлінні державними справами. Іншими словами, демократія участі – це вид безпосереднього народовладдя, за якого народ реалізує владу шляхом участі в управлінні державними справами.

Продовжуючи далі, маємо зауважити, що, навіть використовуючи термін «демократія участі», окремі вчені [6] ототожнюють його з безпосередньою демократією за-

галом, ігноруючи визначальні критерії, за якими вони різняться. Такі підходи вчених до характеристики демократії участі зумовлені, на нашу думку, властивою правовій науці тенденцією до ототожнення відмінних між собою понять і категорій та відсутністю комплексних правових досліджень, спрямованих на їх відмежування. Тому, по-перше, ми не вважаємо за доцільне звертати на них увагу і пропонуємо дотримуватись підходу В. Л. Федоренка як основного (з урахуванням наших уточнень). По-друге, беручи до уваги все викладене, слід встановити, яким же чином співвідносяться форми прямої демократії та демократії участі.

Такий крок, по-перше, сприятиме визначенню категорії «участь в управлінні державними справами» та, по-друге, дасть змогу нам уточнити сутність конституційного права громадян на участь в управлінні державними справами та з'ясувати його місце у системі інших суміжних прав. Для цього на базі отриманих результатів, набутих знань та чинних нормативно-правових актів України пропонуємо виділити декілька критеріїв, за допомогою яких можна надати відповідь на поставлені питання, а саме:

1) окреме нормативне закріплення. Завдяки цьому критерію ми можемо відокремити від права на участь в управлінні державними справами решту прав. Так, з огляду на положення ст. 38 Конституції України [7], ст. 21 Загальної декларації прав людини [8] та ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [9], ми можемо відокремити від названого права: право брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах; право вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; право доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування. Відповідно, демократія участі (участь в управлінні державними справами) не включає такі прояви безпосередньої демократії, як референдуми, вибори та доступ до публічної служби;

2) поняття «управління державними справами». Відштовхуючись від цього критерію як засади розуміння «права на участь в управлінні державними справами», ми можемо встановити, що це право реалізується лише у тій сфері безпосередньої реалізації влади народом, де уповноважені діяти органи публічної влади. Тобто воно полягає у можливості громадян бути залученими до діяльності органів публічної влади. У свою чергу, безпосередня демократія, як ширше поняття, включає і такі форми реалізації, які застосовуються у сферах, де органи публічної влади не задіяні, тобто де задіяні лише

громадяни, які самостійно приймають юридично значущі рішення. Такі прояви безпосередньої реалізації влади народом становлять собою форми прямої демократії. Наприклад, референдуми та вибори – ці прояви прямої демократії мають місце у тих сферах, на які справляти вплив органи публічної влади не уповноважені (що, однак, не знімає обов'язку з органів публічної влади сприяти їм та забезпечувати їх реалізацію);

3) правові наслідки. Цей критерій дозволяє остаточно встановити сутність та місце права на участь в управлінні державними справами у системі конституційних прав. Так, можемо стверджувати, що особливістю прямої демократії зазвичай є не лише безпосередня участь громадян, їх об'єднань, народу загалом у реалізації влади, а й те, що народ (або його частина) приймає самостійні рішення, які мають остаточне значення та тягнуть за собою кінцеві юридичні наслідки. Наприклад, відповідно до Закону України «Про всеукраїнський референдум», результати народного волевиявлення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою є остаточними та не потребують затвердження або схвалення будь-якими органами державної влади і є обов'язковими для виконання громадянами України, органами державної влади України, яких воно стосується та до повноважень яких віднесено (ч. 1 ст. 95); закон чи окремі положення закону, рішення щодо їх скасування (втрати чинності чи визнання нечинним), схвалене на всеукраїнському референдумі, втрачають дію з дня оголошення Центральною виборчою комісією відповідних результатів всеукраїнського референдуму (ч. 4 ст. 95); закон про ратифікацію міжнародного договору про зміну території України у разі його затвердження на всеукраїнському референдумі набуває чинності з дня оголошення результатів відповідного всеукраїнського референдуму (ч. 3 ст. 96) [10].

На відміну від цих проявів безпосередньої демократії, участь в управлінні державними справами зазвичай не призводить до кінцевих правових наслідків. Зазвичай усім проявам участі в управлінні державними справами властиві такі риси:

- вони є складником, проміжним етапом якоїсь правової процедури у діяльності органів публічної влади;

- можуть не бути складником процесу, тобто бути самостійною діяльністю, проте відіграють додаткову, допоміжну роль у діяльності органів публічної влади;

- мають дорадчий та консультативний характер, який виражається у наданні зауважень, пропозицій, рекомендацій для подаль-

шої роботи органів публічної влади. Наприклад, **громадські слухання** щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні є одним з обов'язкових етапів загального процесу розроблення містобудівної документації, який не вичерпується та не завершується ним. Результати громадських слухань (пропозиції, зауваження) можуть бути підставою лише для подальшого доопрацювання проекту містобудівної документації (див. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [11], Порядок проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. № 555[12]); **громадська експертиза** діяльності органів виконавчої влади є складовою частиною механізму демократичного управління державою, який передбачає проведення інститутами громадянського суспільства, громадськими радами оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності прийняття і виконання такими органами рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх урахування органами виконавчої влади у своїй роботі. За результатами громадської експертизи готуються експертні пропозиції, які враховуються органом виконавчої влади під час підготовки програм соціально-економічного розвитку, державних цільових та регіональних програм, формування бюджетів відповідного рівня, вирішення питань поточної діяльності (див. Порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976[13]); **консультації з громадськістю** з питань формування та реалізації державної політики проводяться органами виконавчої влади з метою залучення громадян до участі в управлінні державними справами. Консультації з громадськістю проводяться у формі публічного громадського обговорення (конференцій, форумів, громадських слухань, засідань за круглим столом, зборів, зустрічей (нарад із громадськістю), електронних консультацій з громадськістю (безпосередні форми) та вивчення громадської думки (опосередкована форма). Проведення таких консультацій може мати обов'язковий характер, якщо вони стосуються проектів нормативно-правових актів. Результати проведення консультацій із громадськістю враховуються органом виконавчої влади під час прийняття остаточного рішення або в подальшій його роботі

(див. Порядок проведення консультацій із громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996[14]); тощо.

З наведених прикладів, враховуючи названі критерії, чітко простежуються відмінності між формами прямої демократії та демократії участі, а отже, і між правом на участь в управлінні державними справами та рештою прав, присвячених правовим можливостям громадян безпосереднім, прямим чином реалізовувати владу.

Водночас проведене дослідження викликає появу декількох нових запитань: по-перше, через які форми демократії участі реалізовується право громадян на участь в управлінні державними справами; по-друге, чи охоплює це право можливість безпосередньої участі громадян у здійсненні правосуддя, закріплену у ст. 124 Конституції України; по-третє, як зазначене право співвідноситься з конституційним правом громадян на звернення (ст. 40 Конституції України); по-четверте, якщо управління державними справами стосується діяльності всіх суб'єктів влади, включаючи органи законодавчої та судової влади, то чи враховує право на участь можливості громадян брати участь у діяльності цих органів.

Відповідь на сформульовані запитання є принциповою для нашого дослідження, а раз так, то зупинимося на їх детальному аналізі, розпочавши з опрацювання проблематики співвіднесення права на участь в управлінні державними справами з правом громадян на звернення. Так, як відомо, багато науковців відносять право на звернення до змісту права на участь в управлінні державними справами. Проте ми вважаємо, що право на участь є самостійним правом громадян, яке не являє собою узагальнюючу категорію, що позначає сукупність інших прав і свобод. Окрім того, слід звернути увагу на те, що право на участь та право на звернення закріплені як окремі та самостійні основні права людини і громадянина. Тобто, з одного боку, ці права є окремими, а отже, і звернення не належать до форм участі в управлінні державними справами. З іншого боку, звернення мають важливу спільну рису з участю в управлінні державними справами: вони можуть мати форму пропозицій та використовуватись органами публічної влади (тобто звернення слугують інструментом взаємодії і співробітництва між громадянами та органами публічної влади) у подальшій їхній роботі. Беручи це до уваги, прокоментуємо співвідношення участі та звернень таким чином:

по-перше, право на звернення є за своєю сутністю і змістом доволі широким, оскільки

відповідно до нього громадяни мають можливість звертатись не лише до органів публічної влади, а й до підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації тощо. При цьому звернення можуть мати зовсім різне значення, мету, зміст і наслідки, наприклад: це можуть бути питання особистого інтересу, пов'язаного з покращенням надання послуг певною комерційною юридичною особою або із захистом чи поновленням власного права, яке було порушено посадовою особою якої-небудь установи (не обов'язково мова має йти про посадових осіб органів публічної влади – це може бути помилкове нарахування пені банком чи нав'язування зайвих послуг); або ж це може бути висловлення думок у формі петицій до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства (див. Закон України «Про звернення громадян» [15]). Інакше кажучи, звернення може мати як приватний, так і публічний характер. Це, на нашу думку, є додатковим свідченням на користь самостійності та відокремленості права на звернення та права на участь в управлінні державними справами, оскільки останнє завжди стосується виключно публічної сфери;

по-друге, звернення публічного характеру схожі за правовими наслідками з формами участі в управлінні державними справами (наприклад, у разі визнання доцільними викладені в електронній петиції пропозиції можуть реалізовуватись органом, якому вона адресована, шляхом прийняття з питань, віднесених до його компетенції, відповідного рішення. Президентом України, Кабінетом Міністрів України, народними депутатами України за результатами розгляду електронної петиції можуть розроблятися та вноситися в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроекти, спрямовані на вирішення порушених у петиції питань – ст. 231 Закону України «Про звернення громадян»). Проте слід поглянути на цю ситуацію під іншим кутом зору: суспільні відносини є складними зв'язками, які можуть обумовлюватись одночасною реалізацією декількох прав та свобод громадян. А отже, немає жодних підстав заперечувати, що, направляючи петицію, громадяни можуть реалізовувати одночасно і право на звернення, і право на участь в управлінні державними справами, якщо пропозиції гро-

мадськості, викладені у петиції, будуть враховані органами публічної влади.

Отже, у будь-якому разі вважаємо, що право на участь в управлінні державними справами та право на звернення є окремими правами громадянина, які, однак, можуть застосовуватись одночасно залежно від способів та мети звернень. Прояснивши це, пропонуємо наступним розглянути питання стосовно участі громадян у здійсненні правосуддя.

Із цього приводу зауважимо, що, на нашу думку, передбачена ст. 124 Конституції України безпосередня участь громадян у здійсненні правосуддя може розглядатись як один із проявів участі в управлінні державними справами та охоплюватись відповідним правом, закріпленим ст. 38 Конституції України. Така позиція заснована на таких підставах:

по-перше, можливість безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя не закріплена у системі основних прав і свобод громадян як окреме та самостійне право, як це, наприклад, має місце з референдумами;

по-друге, ст. 124 застосовує формулювання «бере участь у здійсненні правосуддя», співзвучне зі ст. 38 Конституції України, відповідно до якої громадяни мають право «брати участь в управлінні державними справами»;

по-третє, такий підхід законодавця у ст. 124, як на нас, зумовлений положеннями ст. 5 Конституції України, відповідно до якої народ здійснює владу безпосередньо або через органи публічної влади, та ст. 6, згідно з якою державна влада поділяється на законодавчу, виконавчу і судову. Отже, ч. 4 ст. 124 стосується шляхів реалізації судової влади народом. Проте згідно зі ст. 124 народ не реалізовує безпосередньо судову владу, оскільки безпосереднє здійснення правосуддя можливе виключно органами публічної (судової) влади. Натомість народ може лише взяти участь у ньому. Із цього прямо випливає, що народ бере участь у здійсненні правосуддя не через форми прямої демократії, а через форми демократії участі. Хоча й ці форми специфічні, оскільки не відповідають більшості критеріїв, виділених нами раніше. Проте і реалізація судової влади має специфіку та відрізняється від законодавчої та виконавчої. Крім того, нагадаємо, що управління державними справами здійснюється органами всіх гілок влади, у тому числі судової. Відповідно, участь у здійсненні судової влади – у здійсненні правосуддя – може визнаватись складником участі в управлінні державними справами загалом.

Декілька слів маємо сказати і щодо питання про те, чи враховує право на участь в

управлінні державними справами можливість громадян брати участь у діяльності органів законодавчої та судової влади. Таке питання зумовлене, насамперед, тим, що управління державними справами представлено діяльністю органів публічної влади всіх гілок влади, у тому числі законодавчої. Однак зазвичай залучення громадськості до законодавчої діяльності асоціюється з інструментами прямої демократії – референдумами. У контексті ж нашого викладу референдуми не належать до інструментів «участі громадян в управлінні державними справами». Тому, власне, й можуть виникнути запитання: яким же чином тоді громадяни беруть участь у діяльності органів законодавчої влади та чи взагалі назване право враховує участь громадян у цій сфері.

Очевидно, що у цьому разі відповідь буде позитивною, для чого варто нагадати про відмінності між «законодавчою діяльністю», «законотворчістю» та участю громадян у них, на зразок попередньо розглянутих правових процесів та явищ. Так, безпосередня законотворчість (законодавча діяльність, реалізація законодавчої влади) громадянами можлива шляхом застосування інструментів (через форми) прямої демократії (референдуми). У свою чергу, участь у законодавчій діяльності, зважаючи на все викладене, представлена діяльністю громадськості допоміжного та/або рекомендаційного характеру, спрямованою на вдосконалення діяльності органів публічної влади та врахування інтересів громадськості, суспільства. У такому разі, говорячи про інструменти участі громадян у цій сфері, слід нагадати, зокрема, про громадські антикорупційні експертизи (а також антикорупційні експертизи, здійснювані структурними підрозділами апарату та територіальних органів Міністерства юстиції України, до яких можуть залучатись представники громадськості), які є складниками законотворчого процесу та за всіма критеріями належать до форм демократії участі.

І наостанок ми залишили питання, яке стосується інструментів (форм) участі в управлінні державними справами (демократії участі), серед яких можемо назвати, зокрема: консультації з громадськістю, громадські експертизи, громадські ради, утворені при органах виконавчої влади, громадські слухання, громадські обговорення, включаючи конференції, форуми та ін.

Висновки

Отже, на підставі викладеного можемо зробити висновок, що участь в управлінні державними справами являє собою проміжну або допоміжну ланку у процесі діяльності органів публічної влади, яка полягає

у залученні громадян з власної ініціативи або з ініціативи органів публічної влади до їхньої діяльності з метою кращого врахування, дотримання та забезпечення інтересів суспільства при реалізації публічної влади. У вузькому розумінні участь в управлінні державними справами передбачає вплив на діяльність та рішення органів публічної влади і контроль за ними з боку громадськості задля того, щоб їхня думка була врахована, а інтереси були дотримані.

Відповідно до вказаного, право на участь в управлінні державними справами можна визначити як правову можливість громадян бути долученими до діяльності органів публічної влади з власної ініціативи або з ініціативи органів публічної влади з метою кращого врахування, дотримання та забезпечення інтересів суспільства при реалізації влади органами публічної влади. При цьому право на участь в управлінні державними справами, по суті, виступає як можливість громадян впливати і контролювати процес реалізації влади органами публічної влади та являє собою додаткову гарантію демократичного ладу у державі (іншими словами, воно є нагадуванням, що влада йде від народу, а тому є логічним, що народ, делегуючи повноваження органам публічної влади, повинен мати можливість контролювати, яким чином ці повноваження реалізуються, та прямим чином впливати на те, щоб інтереси народу були враховані повноцінно).

Список використаних джерел:

1. Федоренко В. Л. Референдум Автономної Республіки Крим 2014 року: питання правотворчості та правозастосовної практики / В. Л. Федоренко // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі : зб. наук. ст. за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф., 10 квітня 2014 р. – Житомир : ЖНАЕУ, 2014. – С. 22–25.

2. Абрам'юк І. Демократія участі: механізми громадської участі на місцевому, регіональному та національному рівнях : матеріали до курсу № 7 : Базове навчання кандидатів на участь у мережі [Електронний ресурс] / І. Абрам'юк ; Всеукраїнська мережа фахівців та практиків з регіонального і місцевого розвитку. – К., 2014. – 50 с. – Режим доступу : http://regionet.org.ua/files/07_PartDemocracy_Abramyuk_Materials_v.122.07.14.pdf.

3. Посібник з питань партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні / [А. К. Гук, В. М. Олуйко, В. Я. Прошко та ін.]; під ред. В. В. Толкованова. – К. : Крамар, 2011. – 199 с.

4. Чабан О. О. Демократія участі та сучасні технології реалізації громадського інтересу на місцевому рівні / О. О. Чабан // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1073. – С. 131–136.

5. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>.

6. Попова І. М. Організаційно-правові механізми забезпечення партисипативної демократії (демократії участі) у системі місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / І. М. Попова // Теорія і практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2016. – № 1. – Режим доступу : http://el-zbirnudu.at.ua/2016_1/20.pdf.

7. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

8. Загальна декларація прав людини : міжнародний документ від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

9. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : міжнародний документ від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

10. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 06.11.2012 № 5475-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 44-45. – Ст. 634.

11. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 34. – ст. 343

12. Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів від час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 № 555 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/555-2011-%D0%BF>.

13. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 № 976 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF>.

14. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>.

15. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-Вр // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.

Статья посвящена определению сущности и основных характеристик права на участие в управлении государственными делами как самостоятельного конституционного права граждан. Раскрытие авторского видения его особенностей осуществляется на основе современного научного подхода, связанного с выделением в содержании непосредственной демократии ее отдельного вида – демократии участия, комплекс инструментов которой является определяющим для понимания сущности и содержания права на участие в управлении государственными делами. Принимая во внимание значение последних, автор уточняет перечень таких инструментов, называя среди них консультации с общественностью, общественные экспертизы, общественные советы, созданные при органах исполнительной власти, общественные слушания, общественные обсуждения и др. Ссылаясь на наличие противоречий в научной литературе относительно разграничения как инструментов (форм) непосредственной демократии между собой, так и ограничения права на участие в управлении государственными делами от иных конституционных прав, автор предлагает ряд критериев, с помощью которых такое ограничение можно реализовать. Автор уделяет отдельное внимание проблемам соотношения права на участие в управлении государственными делами с рядом иных конституционных прав. В статье сформулировано авторское определение категории «участие в управлении государственными делами» и права граждан на участие в управлении государственными делами.

Ключевые слова: участие в управлении государственными делами, право на участие в управлении государственными делами, непосредственная демократия, демократия участия.

The article is focused on determining the essence and main characteristics of the right to participate in public affairs management as an independent constitutional right of citizens. Revealing the author's vision of the features is based on modern scientific approach associated with the allocation within the content of the democracy itself its specific type – inclusive democracy, a set of instruments of which is crucial for understanding the essence and content of the right to participate in public affairs management. Considering the importance of the latter, the author specifies the list of these instruments and names among them public consultations, community assessment, community councils formed within the executive power agencies, public hearings, public discussions and others. Referring to the existence of contradictions within the scientific literature regarding the distinction of both instruments (forms) of direct democracy between themselves and, therefore, the right to participate in public affairs management from the rest of constitutional rights in this area, the author offers a series of criteria, according to which such delimitation is possible to implement. The author pays special attention to the problems of correlation of the right to participate in public affairs management with a number of other constitutional rights. The author's definition of the category of "participation in public affairs management" and the rights of citizens to participate in public affairs management has been formulated in the article.

Key words: participation in public affairs management, right to participate in public affairs management, direct democracy, inclusive democracy.

